

**Міністерство освіти і науки України
Харківський національний педагогічний університет
імені Г. С. Сковороди
Жешувський університет (Польща)
Педагогічний інститут Чендуського університету (КНР)**

Матеріали

II міжнародної науково-практичної конференції

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ ВИЩОЇ І СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ СУЧАСНИХ ВИКЛИКІВ: ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА

11 квітня 2017 року

**Харків
ХНПУ
2017**

анімаційних фільмів, телепередач, політичних дискусій, виступів провідних фахівців із певної наукової галузі. Ось тут і може прозвучати фраза: «Увімкніть свої девайси». Однак, у такий спосіб застосування ІКТ неможливо перевірити, котрий саме ресурс переглядають студенти, із яких не всі, на жаль, мають стійку мотивацію до навчання й високий рівень відповідальності. Проте, сказане вище можна спробувати уникнути. По-перше, коли відеоматеріали є цікавими, тоді й тема, що розглядається, має особистісну значущість для студентів. По-друге, перед переглядом необхідно поставити студентам проблемне питання, відповідь на яке «підкаже» відео. По-третє, тривалість перегляду не повинна перевищувати 5-7 хвилин.

Зауважимо, що ІКТ застосовують у педагогічному процесі, як: 1) засіб візуалізації навчального матеріалу (таблиці зі статистичними даними, що важко сприймаються на слух; різні види мап; ілюстративний матеріал); 2) засіб демонстрації дослідів, процесів (для студентів природничих спеціальностей); 3) засіб пояснення певного поняття, явища, процесу (динамічна блок-схема); 4) засіб створення емоційного настрою (відеофільми, кліпи). Утім, застосування ІКТ у такий спосіб також має певні недоліки, як: захоплення презентаціями PowerPoint може призвести до «кліпового мислення», що характеризується фрагментарністю, відсутністю цілісної картини сприйняття, а захоплення загалом візуалізацією – перетворити активне навчання на суто ілюстративне.

Таким чином, сучасна лекція, змістова і методична підготовка та її проведення активізують професійно-педагогічний потенціал викладача ВНЗ, стимулюють виявлення потреб самовдосконалення особистості, розширюють межі самопізнання й розкриття резервного потенціалу суб'єктів педагогічного процесу.

Список використаних джерел

1. Герасимова В. С. Методика преподавания психологии : курс лекций / В. С. Герасимова. – 3-е изд., перераб. и доп. – М. : Ось-89, 2007. – С. 14-46.
2. Лекції з педагогіки вищої школи : навч. посіб. / за ред. В. І. Лозової. – Харків : «ОВС», 2006. – 215-220.
3. Мухина С. А. Нетрадиционные педагогические технологии в обучении / С. А. Мухина, А. А. Соловьева. – Ростов-на-Дону : Изд-во «Феникс», 2004. – С. 25-58.

УДК 37.014.5

СИНЕРГЕТИЧНИЙ ПІДХІД ЯК МЕТОДОЛОГІЧНА ОСНОВА ДОСЛІДЖЕННЯ УПРАВЛІННЯ ПЕДАГОГІЧНИМИ СИСТЕМАМИ

Т.В. Рогова, м. Харків

У тезах визначено підстави для звернення до ідей синергетики в дослідженнях управління педагогічними системами; схарактеризовано принципи загальнонаукової теорії синергетики стосовно управління педагогічними системами; розкрито сутність поняття «діяльність педагога з самоорганізації змін»; обґрунтовано теоретичні положення синергетичного підходу як методологічної основи управління педагогічними системами.

Ключові слова: синергетика, система, самоорганізація, суб'єкти педагогічного процесу.

The grounds for appeal to the ideas of synergy in studying management of pedagogic systems have been determined in the article. The principles of general scientific theory of synergy in terms of management of pedagogic systems have been characterized. The essence of the concept of “teacher’s activity on changes self-organization” has been defined. The theoretical positions of the synergetic approach as a methodological basis for studying management of pedagogic systems have been substantiated.

Key words: synergy, system, self-organization, subjects of the pedagogical process.

Динамізм і невизначеність соціального життя в сучасній Україні, демократизація відносин у суспільстві, розширення прав і свобод закладів освіти, учасників педагогічного процесу зумовили посилення творчих, суб’єктних основ їх діяльності, необхідність самостійного обрання шляхів розвитку. Таким чином, дослідження управління педагогічними системами, що функціонують в умовах інтенсивних зовнішніх і внутрішніх, кількісних і якісних перетворень, вимагають відповідних методологічних підходів. Передусім це синергетичний підхід.

В останні роки все більше вчених-педагогів і психологів звертаються у своїх працях саме до синергетичного світосприйняття, прагнуть обґрунтувати застосування його принципів в освіті, у педагогічній діяльності. Ряд учених спираються на ідеї синергетичного підходу при розробці проблем управління в освіті: Р. Винколь, М. Громкова, Т. Давиденко, Г. Єльнікова, В. Коваленко, О. Козлова, О. Моїсеєв, І. Осадчий, М. Поташник, Н. Селиванова, В. Черненилов та інші.

Синергетика спрямовує наукові дослідження на усвідомлення нелінійності, багатофакторності й вірогідності реального світу, поліваріантності шляхів його розвитку. Головним завданням синергетики є виявлення й пізнання загальних закономірностей, які управляють процесами самоорганізації в системах самої різної природи.

Складні системи, а до них належать соціально-педагогічні системи й особистість як основна ланка цих систем, не мають зон стійкої рівноваги. Більш того, при встановленні тривалого стану рівноваги в результаті зовнішніх стабілізуючих факторів складні системи руйнуються. Отже, важливим для дослідження є таке положення синергетики : системи можуть або розвиватися, або деградувати – застій їм протипоказаний.

Синергетика передусім вивчає системи відкритого типу, провідним принципом існування яких є самоорганізація, саморозвиток, які здійснюються на основі постійної і активної взаємодії цих систем із зовнішнім середовищем. Розвиток системи суттєво залежить від того, в якій мірі управління цією системою використовує ресурси й можливості внутрішнього й зовнішнього середовища.

Звернення до ідей синергетики є необхідним, по-перше, тому, що заклад освіти як педагогічна система являє собою складну самоорганізовану систему. В ній широко представлені такі процеси самоорганізації, як самовизначення суб’єктів, самоуправління, саморегуляція, індивідуальна й групова рефлексія, творча самореалізація суб’єктів тощо. Другою, не менш важливою підставою звернення до ідей синергетики є положення щодо визначення особистості (педагога, вихованця)

як відкритої, цілеспрямованої системи, що самоорганізується й саморозвивається. По-третє, звернення до синергетичної парадигми зумовлюється необхідністю пошуку нових підходів до управління в системі освіти з урахуванням нових тенденцій: переходу від централізації управління до децентралізації; переходу від вузького вибору із двох можливостей до множинного вибору (ідей, управлінських рішень тощо); переходу від стратегії виживання організацій до стратегії їх адаптації; переходу від систем, побудованих на контролі, до систем, що базуються на творчості й культурі організації; переходу від стратегічного планування до стратегічного управління. Використання синергетичного підходу є адекватним тенденціям сучасного розвитку управління.

Реалізація синергетичного підходу в управлінні педагогічними системами спирається на сформульовані сучасною наукою принципи пізнання, які визначають стратегію діяльності. Серед принципів загальнонаукової теорії синергетики, виділених у наукових працях [2], найбільш важливими для нашого дослідження є принципи становлення, свободи, динамічності (суб'єкт-суб'єктної взаємодії й гармонізації).

Принцип становлення орієнтує дослідника на використання в теорії управління педагогічними системами як базового поняття й вивчення відповідного процесу – становлення, а не формування. Ключовим процесом педагогічної системи є суб'єктне становлення учасників педагогічного процесу, яке здійснюється значною мірою шляхом самоорганізації, на основі їх суб'єктної активності, що забезпечує втілення дійсно особистісних якостей людини, а не процес формування відповідно до задуму, настанови, вказівки керівника закладу освіти.

Принцип свободи орієнтує дослідника на пошук шляхів створення умов для надання свободи в діях суб'єктів педагогічного процесу. Людина є вільною істотою, яка самостійно обирає життєві шляхи й визначає своє ставлення до того, що відбувається. Для самореалізації особистості педагога необхідною є свобода, оскільки вільна людина – це професіонал, який ставить в обраній ним сфері діяльності цілі й використовує для їх досягнення конструктивні й раціональні засоби. Принцип свободи орієнтує керівника на максимальну активізацію особистісного та професійного потенціалу учасників педагогічного процесу, на максимальне використання їхніх індивідуальних можливостей у творчій освітній, педагогічній діяльності.

Принцип динамічності (суб'єкт-суб'єктної взаємодії й гармонізації) орієнтує дослідників на вивчення суб'єкт-суб'єктної управлінської взаємодії за умов діяльності з самоорганізації змін суб'єктів педагогічного процесу.

Дослідження проблем управління педагогічними системами, педагогічним колективом, зокрема, з позиції синергетичного підходу зумовлює більш детальний розгляд сутності самоорганізації. У педагогіці і психології до цього часу немає єдиного науково обґрунтованого визначення цього поняття. Різномісність думок пояснюється, по-перше, тим, що дана категорія вивчається у двох аспектах: психологічному й педагогічному. По-друге, самоорганізація є складним багаторівневим утворенням, досліджуючи яке різні автори акцентують увагу на різних його сторонах. По-третє, до аналізу самоорганізації вченими застосовуються різні підходи.

Аналіз психолого-педагогічних досліджень, присвячених різним аспектам самоорганізації, дає підставу для виділення, щонайменше, двох підходів до її розгляду: як діяльності і як особистісної характеристики педагога. Ми поділяємо точку зору науковців, які вважають, що розгляд самоорганізації окремо з позиції діяльнісного і особистісного підходу не дає можливості побачити цілісність феномена самоорганізації. Визначаючи самоорганізацію з позиції синтезу представлених підходів, а саме з точки зору особистісно-діяльнісного підходу, К. Платонов розглядає її як діяльність і здатність особистості, пов'язані з умінням організовувати себе [1]. Самоорганізація проявляється в цілеспрямованості, активності, обґрунтованій мотивації особистістю при плануванні своєї діяльності, самостійності, швидкості прийняття рішень і відповідальності за них, критичності оцінки результатів своїх дій, почутті обов'язку. Саме в діяльності людина як суб'єкт виявляє здібності і саме в діяльності відбувається їх розвиток.

Таким чином, особистісно-діяльнісний підхід до розгляду самоорганізації дає підставу для визначення діяльності педагога з самоорганізації змін як діяльності спрямованої на організацію власного особистісного і професійного розвитку.

Здатність до самоорганізації змін виявляється в мобілізації педагогами себе для обґрунтованого цілепокладання, самостійного руху до результату, його критеріальної оцінки і подальшого планування змін. Механізмом самозмінення виступає рефлексія як механізм розвитку будь-якої самозабезпечуючої системи.

Узагальнюючи розгляд синергетичного підходу як методологічної основи управління педагогічними системами, підкреслимо, що даний підхід дає підставу осмислювати людину як складну самоорганізовану біосоціальну систему і дозволяє висунути такі положення:

1) Складноорганізованим системам не можна нав'язувати шляхи їх розвитку. Необхідно зрозуміти, як сприяти їх власному розвитку, як виводити системи на ці шляхи. Таким чином, проблема управління розвитком закладу освіти, педагогічного колективу, особистості педагога, вихованця стає проблемою самоуправління розвитком суб'єктів педагогічного процесу, проблемою їх діяльності з самоорганізації змін.

2) Хаос може виступати початком творення, конструктивним механізмом еволюції. Педагог, який виявляє, усвідомлює проблеми своєї діяльності, – це людина в стані хаосу, але хаосу, який творить дещо нове. Функція керівника закладу освіти – підтримати педагога, допомогти розв'язати наявну проблему, а отже і допомогти йому вийти на новий рівень розвитку.

3) З позиції синергетики людина розглядається як відкрите і динамічне явище, яке не перебуває в рівновазі і володіє великими власними можливостями для саморозвитку за допомогою відкритої взаємодії з навколишнім середовищем. Самокерований розвиток соціальної системи (педагогічного колективу, особистості педагога) постає у вигляді системи змін, які організуються нею відносно становлення нової якості і ведуть до зростання динамічності, активності соціальної системи в цілому та її окремих компонентів.

4) Для складних систем, як правило, існує декілька альтернативних шляхів розвитку. Управління закладом освіти як складною соціально-педагогічною

системою, з точки зору синергетичного підходу, – це перш за все визначення потенційно можливих шляхів еволюції цієї системи, обрання одного з них та ініціювання можливих шляхів її саморозвитку. Такий вплив дозволяє при мінімальних зусиллях досягати значних результатів. Синергетичне уявлення про управління – це резонансний вплив на систему з метою виведення її на власний, бажаний шлях розвитку.

Синергетика дає знання про те, як належним чином оперувати такими складними системами відкритого типу, як людина, особистість, заклад освіти, і як ефективно управляти ними. Головним є не сила, а точка впливу на систему. Малі, але правильно організовані резонансні впливи на складні системи є надзвичайно ефективними.

Таким чином, синергетичний підхід орієнтує управління педагогічною системою на використання законів самоорганізації з метою здійснення найбільш ефективної управлінської діяльності.

Список використаних джерел

1. Платонов К. К. Краткий словарь системы психологических понятий: [учеб.пособие для учеб. завед-й профтехобразования] / К. К.Платонов. – М. : Высшая школа, 1984. – 174 с.
2. Синергетическая парадигма : многообразие поисков и подходов / [отв. ред. В. И. Аршинов, В. Г. Буданов, В. Э. Войцехова]. – М. : Прогресс-Традиция, 2000. – 539 с.
3. Рогова Т. В. Теоретико-методологічні засади управління в сучасній системі освіти / Т. В. Рогова // Актуальні питання навчання та виховання особистості : зб. наук. праць. – Х. : ХНПУ, 2007. – С.86-98.

УДК796.035:3752

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ФОРМ ФІЗКУЛЬТУРНО-ОЗДОРОВЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У ВНЗ

О. О. Слюсаренко, м. Харків

У тезах з урахуванням положень нормативних документів і висновків науковців подано визначення фізкультурно-оздоровчої діяльності в системі вищої освіти; охарактеризовано основні форми її організації у ВНЗ, як-от: фізкультурно-спортивні клуби за інтересами; групи здоров'я, загальної фізичної підготовки і спеціальної фізичної підготовки; спортивні секції; індивідуальні заняття.

Ключові слова: *фізкультурно-оздоровча діяльність, вищі навчальні заклади, форми, характеристика.*

Taking into account the normative documents positions and the results of scientists' researches, the definition of sports and recreation activity in the system of higher education has been given. The main forms of organization of sports and recreation activity at higher educational establishments have been characterized. They are: sports clubs by the interests; health groups, general physical training groups and special physical training groups; sport sections; individual classes.

Key words: *sports and recreation activity, higher educational establishments, forms, characteristic.*